

POET ISSUES OF TAWAF IN THE WORKS OF I.YUSUPOV

SEYTMURATOVA TAZAXAN KUTLIMURATOVNA

Nukus shahar 9-sonli umumiy o`rta ta`lim maktabi o`qituvchisi

ABATOV ASQAR REYIMBAEVICH

Nukus davlat pedagogika instituti o`qituvchisi

ANNOTATION

In this article we will discuss the description of the issues of the essence and meaning of tawaf in the works of the famous poet of our people I. Yusupov.

Keywords: tawaf, faith, religion, composition, literature, education, factor

O`rta Osiyo xalqlarining, shuning ichida qoraqalpoq xalqining diniy e`tiqotida animizm, ruxlarga sig`inish, tavof qilish, tangrichilik, tabiyat kuchlarini ilohiyashtirish, hayvonat, o`simlik va jonsiz tanalarda rux, ong va tabiiy kuchlarning mavjudligi xaqidagi ta`limotni olg`a suradigan tushunchalar dastlabki diniy qarashlar hisoblanadi.

Qoraqalpoq xalqining diniy e`tiqotida tavof qilish tushunchasi ko`p ishlatiladi. Erta o`rta asr davrida o`rta Osiyo xalqlari jamiyatida ko`p dinlik ta`limotlar bo`lsada, maxalliy xalqning ko`pchiligi zardushtiylik diniga sig`inib olovga tavof qilgan. Sababi o`t, olov maxalliy xalqning xayoti uchun g`oyat zarur bo`lib, usiz kun ko`rishlik qiyin bo`lgan. Olov bilan aloqador urf-odatlar hozirgi qoraqalpoqlarda hanuz saqlangan. Oila boshlig`ini «o`tog`asi» deb ataydi. Tavof qilish rabcha «Tavof» so`zidan olingan bo`lib, muqaddes, tabarruk deb hisoblangan narsalarga sig`inish, joy atroflarini ziyorat etish mohiyatlarini bildiradi.[1;215] U to`g`ri ma`noda sanamlarga tofov qilish bo`lsa, o`timli ma`noda sig`inish, itoat, oyog`ida bosh urish, tan berish mohiyatlarini bildiradi. Haqiqatda diniy ta`lim, diniy tushunchalarni bilish g`oyat zarur. Sababi ayrimlar yiliga bir marta qabristonni ziyorat qilishni din deb tushanadi. Ollohga sig`inishning o`rniga qabrlarni aylanib, ikkita qo`li bilan qabrni ushlab, keyin peshonasiga tekkizib ularga sig`inishadi. Daraxtlarga niyat qilib ip bog`laydi, havzalarga niyatini aytib tanga tashlaydi, boshiga ish tushsa qablardan najot izlaydi, balodan asraydi deb ko`z-munchoq, bo`rining tishini, tirnog`ini olib yuradi, omad keltiradi deb uyiga otning taqasi, asalarining uyasini taqib quyishadi. Bular dinimizda shirk hisoblanadi. Shirk bu Ollohga qaysidir narsani, ishlarda, ibodatda sherik qilish hisoblanadi, bu esa katta gunoh. «... Albatta shirk katta gunohdur» («Luqman» surasi, 13-oyat). Buyurilgan barcha yaxshi narsa-ibodat. Yaratgan turib, bandasiga, buyumlarga sig`inish-shirk.[2;4] Qablardi qo`l bilan tavof qilish, ushlab, o`pish, ko`zga surtish, tavof qilish ziyoratta harom ishlardan. Sababi, tavof qilish, sevish va ushlab nasroaniylarning odati [3;235].

Tavof qilish masalalari ayniqsa O`zbekiston va Qoraqalpog`iston xalq shoiri, O`zbekiston Qaxramoni Ibraym Yusupov asarlarida g`oyat ko`p tilga olinadi. «Shoirlikta uchta narsaga sodiq bo`ldim: qo`shiq orqali xalq yuragiga yo`l izladim, zamondoshlarimning kayfiyatini, qayg`u-quvonchini, orzu-tilaklarini, baland insonparvarlik fazilatlarini kuylashga harakat qildim. She`rning Sharq va G`arb dasturiy yo`llarini tinmasdan o`rgandim. Navoiy, Maqtumquli, Berdaq, Abay, To`qay tamal toshini qo`ygan turkiy qo`shiq «akademiya»sini tavof qildim»-deb yozadi [4;3]

Arxar shakl oy ostida,

Kim husningni sog`inmagan,

Ho`kiz suvnining yoqasida,

Kim kuchingga tafof qilmagan...[5;230]

Ulug` shoirimiz I.Yusupov tavof qilishni g`oyat keng va rangbarang ma`nolarda tasfirlaydi, ham jonli ham jonsiz buyumlarga, tirik inson va ruxlarga qarata ishlatib, itoat, sig`inish ma`nolarini o`z o`rnida mohirona qo`llangan.

Orti daryo oldida tong,
Chiqar kunga yuzini berib,
Podsho orqasidan barcha odam,
Tavof qilishga turdi kelib.[6;238]
Bu erda ulug' shoir I.Yusupov Massagetler podshosi Tumaris xaqida aytib, tavof qilishni itoat qilish, bo'ysinish ma'nolarida tasfirlagan.
Qanday maqsad qilsa baribir unga,
Aylanib qaramas ma'naviyatga,
Dunyo quvib unga tavof qilsa odam,
Yakunida yo'lig'ar bitta ofatga [7;87]
Bu erda mol-dunyo quvib, uning yo'liga tushgan, uning qormag'iga ilingan degan mohiyatlarda tavof qilish so'zlarini qo'llangan.
Xo'jaylidan qancha yigitlar ketib,
To'rtko'lga qancha mardlar kelmaydi,
Ularning ruxini el tavof qilib,
Ular mangu uxlar, biroq o'lmaydi [8;60]
Bu erda tavof qilish, elning mard farzandlarini, marhumlarni xalq hech qachon unutmaydi, ularning nomlarini muqaddas deb bilib hamma vaqt esda saqlaydi degan ma'noda qo'llagan.
Ko'p avlodni, ko'p zamonni,
Diydoriga sog'indirib,
Qo'yar edim sur ilonni,
Oyog'ingga tavof qilib [9;96]
«Yaratuvching kim»,- deb agar o'zimdanda so'rar bo'lsa,
O, qudratli onam, senga tavof qilar edim [10;45]
Xaqiyqatda **TAVOF** (arab. — atrofida aylanmoq) — [Ka'ba](#) atrofida aylanish jarayonidir. [Haj](#) va [umra](#) marosimlari tarkibiga kiradi. Umra qiluvchilar 1 marta, hajga kelganlar 3 marta Tavof amalini ado etadi. Tavofning shartlari namozning shartlari kabidir. Tavof qilishda Ka'baga yaqinlashilgach, uning [Qora tosh](#) («Xajar al-asvad» yoki «Muqaddes qora tosh») joylashtirilgan burchagiga kelib, qo'lini unga qarata cho'zadi va imkoniyat bo'lsa o'padi. Ulug' shoirimiz dunyoga keltirgan o'zining onasini, kaaba bilan baravar ko'rib g'oyat yuqori baho, yuksak ta'rif beradi. Onaga tavof qilish, bu onaning qadrini, ahamiyatini yuqori ko'tarish maqsadida qo'llanilgan.
Ongim haydap meni cho'l-adirlarga,
Dartimni shamolga aytiradi,
Makkor sevgining taxti oldida,
Tiz cho'ktirib; unga tavof qiladi [11;88]
Yolvorinib men tavof qilsam,
Muxabbatga tavof qilaman,
Sen qo'l etmas armonimsan,
Seni doimo sog'inaman
Xulosa qilib aytganda, xalqimizning diniy e'tiqodlarida tavof qilish, jon-ruxlarning borligiga ishonish, jonni ovqatlantirish, animizm masalalari hali ham izlanishni taqazo etadi, sababi ular xalqimizning urf-odatlarida, badiiy asarlari o'z ifodasini topgan.

ADABIYOTLAR

1. З.Чориев «Тарих атамаларининг қисқача луғати» Тошкент Академия 2002
2. Тохир Шермуродов. «Шеърятда ширкнинг шарпаси». «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси, 1997 жыл 22 август
3. Шамсуддин Бахауддинов «Кэмил инсан» Ташкент. «Мавереннахр» баспасы 2015.
4. Ибрайым Юсупов. «Өмир саған ашықпан». Нөкис «Қарақалпақстан» 1999й 36
5. Ибрайым Юсупов. «Таңламалы шығармалары» III-том. 2018-ж 230-б
6. Бул да сонда. 238-б
7. Бул да сонда. 87-б
8. Ибрайым Юсупов. «Йош». Нөкис «Қарақалпақстан» 1977-ж.60-б